

Nr 23.

Ankom till riksdagens kansli den 10 mars 1932 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående lag om utnyttjande av odlingslägenheter å större enskilda domäner.

I en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 210, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen ville:

1) på sätt i motionen ifrågasatts, för sin del, efter samarbete med justitiedepartementet och med stöd av de sociala jordkommissionernas i gångna tider framlagda grundsatser och lagförslag, antaga en lag om ett skäligt utnyttjande ytterst genom tvångsavlösning av obegagnade odlingslägenheter å större enskilda domäner såsom bidrag till folkförsörjningen,

2) eller ock, om det ej bifalles, hos Kungl. Maj:t begära att för nästa riksdag framläggas förslag till en sådan lagstiftning, som ovan sägs.

Beträffande de skäl, som motionären anført till stöd för sin hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

Den av motionären väckta frågan har sedan länge varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet. En utförlig historik över frågans behandling lämnas i utlåtande nr 1 av sammansatt andra lag- och jordbruksutskott vid 1930 års riksdag, och tillåter sig utskottet här hänvisa till berörda utlåtande. Utskottet vill även fästa uppmärksamheten på sitt förut denna dag avgivna utlåtande nr 21.

Historik.

Vid 1928 års riksdag väcktes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 97 angående den statsunderstödda egnahemsverksamheten ett flertal motioner med yrkanden om utredning eller omedelbara åtgärder i syfte att ökade möjligheter måtte öppnas för de minst bemedlade att förvärva egna jordbruk.

Den 1928 framförda frågan om jordbruk åt lantarbetare m. fl.

På hemställan av sammansatt andra lag- och jordbruksutskott i utlåtande nr 2 anhöll riksdagen med anledning av motionerna i skrivelse nr 232 hos Kungl. Maj:t om utredning och förslag rörande beredande av ökade möjligheter för lantarbetare, hemmansägare-, arrendators- och småbrukarsöner samt andra mindre bemedlade och obemedlade härför lämpliga personer att erhålla egna jordbruk.

Riksdagen 1928.

Den 29 juni 1928 anbefallde Kungl. Maj:t statens egnahemsstyrelse att verkställa den av riksdagen sålunda begärda utredningen samt att därmed även som med förslag i ämnet inkomma till Kungl. Maj:t.

Egnahemsstyrelsens utredning.

Den 9 november 1928 anbefallde Kungl. Maj:t egnahemsstyrelsen att först färdigställa den del av utredningen, som avsåge anskaffande av mindre arrendegårdar åt obemedlade lantarbetare eller med dem jämställda med lantbruksarbete förtrogha personer för förmedlande av deras framtida förvärv av självständiga fastigheter, samt med utredning och förslag därutinnan inkomma till Kungl. Maj:t.

Den 5 december 1928 avgav egnahemsstyrelsen utlåtande i denna senare, enligt Kungl. Maj:ts direktiv sålunda utbrutna del av frågan. Förslaget avsåg anskaffande av s. k. lantarbetarsmåbruk.

Över styrelsens utlåtande inhämtades yttrande från åtskilliga myndigheter och korporationer, varefter ärendet ånyo anmälades inför Kungl. Maj:t den 15 mars 1929. Därvid framhöll departementschefen, bland annat, att det med hänsyn till i yttrandena framkomna erinringar mot egnahemsstyrelsens förslag samt vad i övrigt anförts syntes önskvärt, att förslaget gjordes till föremål för överarbetning.

Den 27 juni 1929 föreskrev Kungl. Maj:t, att den i egnahemsstyrelsens skrivelse den 5 december 1928 berörda frågan skulle överlämnas till styrelsen för att jämte i ämnet avgivna yttranden tagas i övervägande i samband med verkställandet av det åt styrelsen den 29 juni 1928 givna uppdraget.

Till fullgörande av sistnämnda uppdrag inkom egnahemsstyrelsen den 2 oktober 1929 till Kungl. Maj:t med yttrande och förslag. Förslaget avsåg beredande av räntefria jordbrukslån, därvid övertagande av jordbruk såväl under äganderätt som under arrende (och åborätt) skulle främjas jämsides. Sedan yttranden över denna utredning inhämtats från ett flertal myndigheter och korporationer, är ärendet beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

*De 1930
framförda
frågorna om
bildande av
nya jord-
bruk m. m.*

Riksdagen
1930.

Vid 1930 års riksdag väcktes flera motioner om bildande av nya jordbruk. I de likalydande motionerna nr 177 i första kammaren av herr Möller m. fl. och nr 272 i andra kammaren av herr Hansson i Stockholm m. fl. hemställdes, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om förnyad utredning och förslag rörande — jämte annat — beredande av ökade möjligheter för lantarbetare, skogsarbetare, hemmansägare-, arrendators- och småbrukarsöner samt andra mindre bemedlade härför lämpliga personer att erhålla egna jordbruk. Frågan borde, enligt motionärerna, upptagas i hela sin vidd och alla tänkbara utvägar till en god lösning prövas.

I den av herr Lindhagen väckta motionen nr 205 i första kammaren hemställdes, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att övervägandet av den sociala jordfrågan, som av regeringsmakten väsentligen nedlagts från år 1923, måtte återupptagas i hela dess vidd, varjämte begärdes, att därvid särskilt vissa angivna gamla frågor, däribland frågan om rikets kolonisation, måtte genom lagstiftning, upplysning, kredit och organisation omsider någorlunda lösas från grunden. Samme motionär återupptog vidare i motionen nr 208 i första kammaren ett av honom vid 1929 års riksdag framställt yrkande om effektiv rättsordning för bildandet av nya jordbruk.

Herr Herou m. fl. hemställde i motionen nr 34 i andra kammaren, att riks-

dagen måtte i skrivelse till regeringen begära förslag till sådan expropriationslagstiftning, som medförde, att större möjligheter bereddes för jordbruksnybildning, upplåtelse av jordbruk åt obemedlade eller mindre bemedlade lantarbetare och skogsarbetare.

I sitt utlåtande nr 1 anförde sammansatt andra lag- och jordbruksutskott med anledning av dessa motioner efter att hava redogjort för frågornas tidigare behandling:

Såsom i den förestående historiken erinrats begärde riksdagen 1928 utredning och förslag i syfte att ökade möjligheter måtte skapas för lantarbetare m. fl. mindre bemedlade och obemedlade att erhålla jordbruk. De med anledning härav verkställda utredningarna, vilka omhänderhafts av statens egnahemsstyrelse, hava bekräftat vad som redan vid riksdagsskrivelsens avlåtande framhölls av vederbörande utskott om detta problems svårigheter. I yttranden, som avgivits av myndigheter och lokala egnahemsorgan, har dessutom åtskillig tveksamhet framkommit om lämpligheten att under rådande konjunkturläge för jordbruksnäringen ytterligare befordra uppkomsten av mindre jordbruk för mindre bemedlade eller obemedlade. De framlagda förslagen, mot vilka vissa erinringar sålunda framställts, hava hittills icke föranlett Kungl. Maj:t att till riksdagen avlåta framställning i ämnet.

De strävanden, som tagit sig uttryck såväl i nämnda riksdagsskrivelse som i de med anledning härav upprättade förslag ävensom i förevarande motioner, hava särskilt tagit sikte på den omständigheten, att statens egnahemslånerörelse i regel icke möjliggör för de minst bemedlade att åtkomma egna jordbruk. De besparingar, som erfordras, kunna lantarbetare och med dem likställda alltför sällan åstadkomma. Enligt utskottets mening vore det ur samhällets synpunkt gagnande, om ytterligare åtgärder kunde genomföras i syfte att förbättra framtidsutsikterna för dugliga personer även inom dessa befolkningsgrupper. Den inneboende önskan att erhålla eget hem och en mera självständig verksamhet, som här kan finnas, förtjänar att i ökad omfattning få tillfredsställas även för dem, som härför sakna egna tillgångar men äga goda personliga förutsättningar att bli småbrukare. Att åtgärder i dylikt syfte äro behjärtansvärda har näppeligen bestritts. Däremot hava, såsom framgår av det sagda, delade meningar kommit till uttryck, huruvida tidsläget lämpar sig för sådana åtgärders vidtagande ävensom rörande anordningarnas form och omfattning.

Enligt utskottets mening är det berättigat, att man vid omprövning av de mindre bemedlades jordfråga fäster stor vikt vid spörsmålet om jordbruksnäringens möjligheter att skänka sina utöfvere försörjning på drägliga villkor. En förutsättning för hithörande åtgärders ändamålsenlighet är givetvis, att flertalet av dem, som förhjälpas till innehav av jordbruk, härå kunna reda sig. Emellertid finnas, enligt utskottets uppfattning, åtskilliga omständigheter, som tala för att statens åtgärder på området icke böra allt för starkt påverkas av intrycket för dagen om jordbrukets konjunkturläge. Frånsett olämpligheten av att statens politik på detta område kännetecknas av starka och tvära omkastningar, bör märkas, att det mindre jordbruket av olika orsaker visat sig mindre känsligt för konjunkturväxlingarna än det mera affärsmässigt bedrivna större jordbruket ävensom att igångsättandet av jordbruk under en lågkonjunktur medför den fördelen, att begynnelsekostnaderna på grund av lägre jordvärden m. m. bli mera begränsade och därför för framtiden, särskilt då en uppåtgång ånyo inträder, lättare att förränta än då nystartandet sker under en högkonjunktur. Utan att utskottet härmed åsyftar en forcering av hithörande angelägenhet, vill utskottet med det sagda likväl hava uttalat den uppfattning, att jordbrukets rådande konjunkturläge icke bör i och för sig för-

anleda nu förevarande utredningsärendes undanskjutande. Men väl bör i samband med utredningens fullföljande noga utredas de ekonomiska förutsättningarna för bärighet av mindre jordbruk. Genom att utredningen sålunda även inriktas på spörsmålet om de ekonomiska betingelserna för de mindre bemedlade att reda sig å egna jordbruk sammankopplas föreliggande egnahemsfråga med den ekonomiska jordbruksfrågan i allmänhet ävensom med spörsmålet om rådgivning och handledning åt de nya jordbrukarna.

Enligt utskottets mening bör frågan alltså, inbegripet nyss åsyftade undersökning rörande den ekonomiska bärigheten, i ett sammanhang upptagas till fortsatt utredning. Denna bör därvid, utöver vad som åsyftades med riksdagsskrivelsen 1928, avse jämväl skogsarbetarnas jordfråga, icke minst inför den situation, som kan vara att vänta genom en för Norrlands del påräknelig rationellare skogsvård. Vid utredningen torde, förutom de uppslag, som givits i egnahemsstyrelsens båda utlåtanden samt i den vid styrelsens senare utlåtande fogade reservationen, även andra tänkbara ekonomiska anordningar böra övervägas, allt i syfte att få denna svårlösta angelägenhet allsidigt belyst och undersökt. Därest de särskilda åtgärderna för beredande av jordbruk åt de mindre bemedlade lantarbetarna, skogsarbetarna m. fl. till äventyrs befinnas kräva någon speciell organisation, bör hithörande organisationsfråga även undersökas. Den fortsatta utredningen bör så anordnas, att olika synpunkter och intressen därvid och vid förslagens upprättande få göra sig gällande.

Med hänsyn till det läge, vari utredningsfrågan nu befinner sig, samt vikten av att förenämnda av utskottet framhållna synpunkter beaktas får utskottet alltså, i anledning av de väckta motionerna, förorda, att riksdagen i ämnet gör förnyad hänvändelse till Kungl. Maj:t samt därvid anhåller om fortsatt utredning rörande de ekonomiska förutsättningarna för bärighet av mindre jordbruk och rörande ökade möjligheter för lantarbetare, skogsarbetare, hemmansägare-, arrendators- och småbrukarsöner samt andra mindre bemedlade härför lämpliga personer att erhålla egna jordbruk, samt om framläggande av de förslag, vartill utredningen kan föranleda.

I den mån förevarande yrkanden i motionerna gå utöver vad utskottet nu tillstyrkt, finner utskottet ej anledning föreligga ifrågasätta någon riksdagens åtgärd.

Reservationer mot utskottets utlåtande i denna del anmälades dels av herr Lindhagen, vilken ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen beträffande bildandet av nya jordbruk (rikets kolonisation) ville hos Kungl. Maj:t begära förnyat övervägande och förslag till en rättvis och effektiv reform, dels också av herr Carlström, som ansett, att utskottet bort hemställa, att de ifrågasvarande motionerna, i vad de avsåge frågan om bildandet av nya jordbruk och om jordbruk åt lantarbetare m. fl., icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

På hemställan av utskottet, vilket till behandling förehade även andra motionsvis framställda yrkanden än de nu nämnda, anhöll riksdagen i skrivelse nr 276, att Kungl. Maj:t ville

1) verkställa utredning rörande erfarenheterna vid tillämpningen av nu gällande arrendelag i vad avsåge arrenden, som fölle under den sociala arrendelagstiftningen, med särskild hänsyn till de delar av riket, till vilka den norrländska arrendelagen utsträcktes genom lag den 27 juni 1927, ävensom för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda;

2) verkställa fortsatt utredning rörande de ekonomiska förutsättningarna för bärighet av mindre jordbruk och rörande ökade möjligheter för lantarbetare, skogsarbetare, hemmansägare-, arrendators- och småbrukaresöner samt andra mindre bemedlade härför lämpliga personer att erhålla egna jordbruk samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda;

3) i anslutning till den ovan under 2) nämnda utredning verkställa utredning rörande de ytterligare åtgärder, som kunde anses ägnade att ekonomiskt underlätta frilösning av mindre arrendejordbruk, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda;

4) i anslutning till den ovan under 2) nämnda utredning verkställa utredning rörande de ytterligare åtgärder, som kunde anses ägnade att främja utökandet av ofullständiga jordbruk, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda; samt

5) verkställa utredning angående lämpligheten och behovet av ökade anslag för att bereda ökade möjligheter att erhålla lån för bostadsegnahem på landsbygden.

Den 4 december 1930 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla sakkunniga för verkställande av de i berörda riksdagskrivelse ifrågasatta utredningarna samt att inkomma till Kungl. Maj:t därmed och med förslag i dessa ämnen. Vid ärendets behandling anförde departementschefen statsrådet von Stockenström efter redogörelse för innehållet i riksdagens skrivelse:

Sociala jord-
utredningen.

Den i avseende å arrendelagstiftningen nu begärda utredningen åsyftar närmast undersökning om erfarenheterna vid tillämpningen av den sociala arrendelagstiftningen beträffande arrenden under bolag i Värmland och vissa delar av Bergslagen. Enligt de motioner, som föranlett riksdagsframställningen i denna del, skulle vissa missförhållanden hava framträtt på detta område. Sammanfatta andra lag- och jordbruksutskottet, som införskaffat ytterligare upplysningar om arrendefrågan i Värmland och vissa delar av Bergslagen (utskottets utlåtande nr 1 sid. 169 ff.), uttalar, att denna fråga vore i sådant läge, att den ur allmän och social synpunkt ej borde lämnas obeaktad. Därför förordade utskottet en undersökning, som i främsta rummet borde avse sammanhanget mellan skogsarbetsfrågan och arrendevillkoren, däribland arrendetidens längd, även som spørsmålet om kombination av arbetsavtal och arrendeavtal. På grundval av vad vid dylik utredning framkommit borde, enligt utskottet, förutsättningslöst övervägas, huruvida och i vad mån åtgärder kunde vara av behovet påkallade, utöver vad som förhandlingsvis skulle kunna vinnas, i syfte att de framträdande missförhållandena måtte kunna undanröjas.

Vad härfter angår den av riksdagen ifrågasatta utredningen om jordbruk åt lantarbetare m. fl., må erinras, att riksdagen i skrivelse nr 232 år 1928 hemställt om utredning och förslag rörande beredande av ökade möjligheter för lantarbetare, hemmansägare-, arrendators- och småbrukaresöner samt andra mindre bemedlade och obemedlade härför lämpliga personer att erhålla egna jordbruk. De med anledning härav, på uppdrag av Kungl. Maj:t, av statens egnahemsstyrelse verkställda utredningar och med utlåtanden den 5 december 1928 och den 2 oktober 1929 avgivna förslag hava hittills icke föranlett Kungl. Maj:t att till riksdagen avlåta framställning i ämnet. De obemädlades jordfråga upptogs emellertid genom motioner vid 1930 års riksdag. I

sammansätta andra lag- och jordbruksutskottets förevarande utlåtande anför utskottet i detta ämne bland annat följande: Utredningsarbetet beträffande de mindre bemedlades jordfråga borde fullföljas, och i samband härmed borde de ekonomiska förutsättningarna för bärighet av mindre jordbruk nog utredas. Härigenom skulle föreliggande egnahemsfråga sammankopplas med den ekonomiska jordbruksfrågan i allmänhet och med spörsmålet om rådgivning och handledning åt de nya jordbrukarna. Den fortsatta utredningen borde, utöver vad som åsyftades med riksdagsskrivelsen 1928, avse jämväl skogsarbetarnas jordfråga. Vid utredningen borde — förutom de uppslag, som givits i egnahemsstyrelsens utlåtanden samt i den vid styrelsens senare utlåtande fogade reservationen — även andra tänkbara ekonomiska anordningar övervägas, allt i syfte att denna svårlösta angelägenhet bleve allsidigt belyst och undersökt. Därest de särskilda åtgärderna för beredande av jordbruk åt de mindre bemedlade lantarbetarna, skogsarbetarna m. fl. till äventyrs befunnos kräva någon speciell organisation, borde hithörande organisationsfråga även undersökas. Den fortsatta utredningen borde så anordnas, att olika synpunkter och intressen därvid och vid förslagens upprättande finge göra sig gällande.

Rörande åtgärder för underlättande av arrendefrilösningar har i förenämnda, av riksdagen godkända utskottsutlåtande betonats, att anledning i nuvarande situation icke föreläge att tillgripa ytterligare lagstiftningsåtgärder, men att det — i betraktande av ifrågavarande försäljningars stora omfattning och med hänsyn till det sociala intresset av att brukaren i första hand finge tillfälle att tillösa sig den gård, han bebott och brukat — vore av behovet påkallat, att ett övervägande komme till stånd rörande de ytterligare åtgärder, som kunde anses ägnade att ekonomiskt underlätta sådan frilösning.

I fråga om åtgärder till förbättring av ofullständiga jordbruk har utskottet framhållit, att tvångsåtgärder för markanskaffning åt sådana jordbruk ej borde i nuvarande situation övervägas, men att ytterligare ekonomiskt biträde borde kunna ifrågakomma för att främja utökandet av ofullständiga jordbruk, därvid sådana åtgärder som höjning av tilläggssegnahemslånen och ytterligare upplysningsverksamhet om förefintliga hjälpanordningar borde, jämte annat, övervägas.

De sålunda ifrågasatta utredningarna rörande arrendefrilösningar och ofullständiga jordbruksförbättrande borde, enligt utskottets av riksdagen godkända uttalanden, ske i samband med den fortsatta utredningen om de mindre bemedlades jordfråga.

Det av riksdagen framställda utredningskravet rörande ökade lånemöjligheter för anläggande av egnahemsbostäder har motiverats med, att för landsbygdens vidkommande torde dylika kreditmöjligheter, trots att vissa åtgärder vidtagits för frågans lösning, vara så begränsade, att anledning funnes överväga lämpligheten och behovet av ökade låneanslag för ändamålet.

Jag vill tillsyrka, att utredning i de hänseenden och enligt de riktlinjer, som av riksdagen angivits, nu kommer till stånd. Trots de betydelsefulla och omfattande åtgärder, som redan vidtagits på hithörande områden, föreligger alltså anledning för det allmänna att ägna särskild uppmärksamhet och intresse åt de sociala jordfrågornas utveckling. Bland de av riksdagen nu ifrågasatta utredningsspörsmålen bör, enligt min mening, särskild vikt fästas vid den behjärtansvärda, men svårlösta angelägenhet, som avser beredande av ökade möjligheter för lantarbetare, skogsarbetare m. fl. mindre bemedlade att erhålla egna jordbruk. På sätt riksdagen angivit bör denna frågas fortsatta utredning äga rum i omedelbart samband med undersökning om de ekonomiska förutsättningarna för och bärigheten av mindre jordbruk. I närmaste anslutning härtill böra spörsmålen om ytterligare åtgärder av ekonomisk-organisatorisk art för underlättande av arrendefrilösningar och för förbättring av ofullständiga jord-

bruk upptagas till övervägande. Utredningen bör även omfatta det mera fristående spörsmålet om den sociala arrendelagstiftningens verkningar och tillämpning närmast i Värmland och de andra trakter av landet, till vilka den norrländska arrendelagen 1927 utsträcktes, så ock den i riksdagsskrivelsen åsyftade speciella frågan om ökade kreditmöjligheter för egnahemsbostäder å landsbygden. I den mån under utredningsarbetets fortgång behov må framkomma att utvidga utredningen att avse även andra och närliggande sociala jordfrågor, torde dessa lämpligen böra upptagas i detta sammanhang.

För det nu angivna utredningsarbetets bedrivande torde särskilda utredningsmän böra tillkallas. Deras antal torde kunna begränsas till fem. Med hänsyn till det nära sambandet mellan vissa delar av förevarande utredningsspörsmål och statens egnahemsstyrelses uppgifter torde utredningen böra bedrivas under samråd i mån av behov med styrelsen. I den mån utredningen avser spörsmålet om bärighet av mindre jordbruk, torde utredningsmännen böra samarbeta även med den jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 18 juli 1928 tillsatta jordbruksutredningen, som är sysselsatt med vissa närbesläktade frågor i avseende å jordbrukets ekonomi och avsättningen av jordbruksprodukter m. m. Den del av utredningsuppdraget, som avser arrendelagstiftningens verkningar inom Värmland och vissa delar av Bergslagen, torde sannolikt komma att föranleda behov för utredningsmännen att få tillgång till på detta område speciell sakkunskap samt att genom resor å ort och ställe inhämta närmare upplysningar i ämnet. Efter anmälan av utredningsmännen torde härav påkallade särskilda beslut komma att framdeles fattas.

Sakkunniga för verkställande av berörda utredningar tillkallades sedermera. Den sålunda bildade kommittén, benämnd sociala jordutredningen, avgav den 5 december 1931 såsom ett första led i utförandet av sitt uppdrag betänkande med förslag till vissa ändringar i den sociala arrendelagstiftningen (Statens offentliga utredningar 1932:1; jfr utskottets utlåtande nr 21).

Vid 1931 års riksdag väcktes inom första kammaren av herr Lindhagen en motion, nr 174, i vilken hemställdes, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att den sociala jordutredningen måtte erhålla sitt uppdrag utvidgat med bemyndigande att även överväga organiserandet av en rättsordning, innefattande *en rätt till jorden* för den nödlidande lantbefolkningen, oberoende av bolags och stora jordägares medgivande.

Riksdagen
1931.

I sitt över motionen avgivna utlåtande, nr 12, anförde andra lagutskottet:

Vid behandling av de motioner, som föranledde 1930 års riksdags ovannämnda skrivelse, förelåg till övervägande jämväl det i förevarande motion berörda spörsmålet om skapande av en effektiv rättsordning för bildande av nya jordbruk. De önskemål, som i denna riktning framfördes av motionären, vunno emellertid icke beaktande i vidare mån, än riksdagens skrivelse utvisar.

De direktiv, som av chefen för jordbruksdepartementet lämnats den i anledning av riksdagsskrivelsen tillsatta kommittén, stå i överensstämmelse med de i skrivelsen uttalade önskemålen.

Då riksdagen torde sakna anledning att frångå sin under fjolåret intagna ståndpunkt i ämnet, får utskottet hemställa, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservationer avgävos dels av herr Lindhagen, dels av herr Linder m. fl. Herr Lindhagen hade hemställt, att riksdagen med anledning av motionen ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att sociala jordutredningen måtte erhålla sitt upp-

drag utvidgat med bemyndigande att överväga organiserandet av *en rätt till jorden* för den nödlidande lantbefolkningen genom möjligheter även till skälig tvångsavlösning av jord från bolags och stora jordägares domäner. Den av herr Linder m. fl. avgivna reservationen var icke åtföljd av något yrkande.

Utskottets utlåtande godkändes av riksdagen.

*Tillgången
på salu-
bjuden jord.*

Rörande tillgången på salubjuden jord verkställdes en undersökning av 1925 års undersökningskommission för upplåtelse av jord, vilket arbete slutfördes 1927. Kommissionen, vars undersökning var inskränkt till att avse bolagsjord, infortrade, efter samråd med Sveriges skogsägareförbund, uppgifter enligt vissa frågeformulär från 131 bolag angående bolagens totala innehav av för jordbruk lämplig jord, denna jords disposition, av bolagen verkställda jordförsäljningar efter den 1 april 1923 samt i vilken utsträckning och under vilka villkor, bolagen vore villiga att frivilligt sälja innehavda jordbruksfastigheter. Infortrade uppgifter hava avlämnats av 101 bolag samt bearbetats och sammanställts av kommissionen, som enligt egen uppgift jämväl i stor utsträckning förhandlat med bolagen för ernående av bästa möjliga resultat i fråga om försäljningserbjudanden.

Av kommissionens redogörelse inhämtas bland annat följande rörande resultatet av den sålunda verkställda undersökningen. Beträffande de av kommissionen anförda uppgifter rörande inrösningsjord torde böra bemärkas, att i arealerna inrösningsjord inräknats, förutom åker och tomt, jämväl äng och odlingsmark (även s. k. ströängar).

Av bolagens uppgifter rörande deras *fastighetsinnehav* framginge, att 91 bolag redovisat en sammanlagd areal inrösningsjord av 180,581 hektar. Rörande inrösningsjordens disposition föreläge specificerade uppgifter avseende 168,847 hektar, vilken areal så använts, att 37,205 hektar låge under bolagens eget bruk, 121,448 hektar utarrenderats till självständigt bruk och 10,194 hektar utarrenderats till fyllnad av annat jordbruk.

54 bolag hade avlämnat uppgifter över *försäljningar, som ägt rum under tiden 1 april 1923—31 december 1925*. Sålunda hade försålts 854 bebyggda brukningsdelar om sammanlagt 36,761 hektar, därav 11,705 hektar inrösningsjord, allt för en försäljningssumma av 7,153,025 kronor. Härtill komme dels 2,233 hektar icke specificerade fastigheter, sålda för 625,000 kronor, dels ock fastigheter å 26 hektar, beträffande vilka uppgifter om försäljningspris saknades. Vidare hade försålts 504 obebyggda brukningsdelar om sammanlagt 4,658 hektar, varav 1,994 hektar inrösningsjord. För 465 av dessa brukningsdelar, om tillhopa 4,625 hektar, hade försäljningssumman uppgått till 1,022,846 kronor.

101 bolag hade förklarat sig *benägna att sälja 202,270 hektar jord*, fördelade sig sålunda:

	Antal bruknings- delar	Antal hektar	Därav inrös- ningsjord hektar
Fastigheter med odlad jord:			
till självständiga bebyggda jordbruk	5,393	142,333	59,766
» » obebyggda jordbruk	747	10,794	4,440
ej lämplig som självständig brukningsdel (kom- pletteringsjord)	—	3,719	2,971
ej specificerad odlad jord	—	3,985	—
Fastigheter med odlingsmark	—	41,439	—

Fastigheterna med odlingsmark innehölle 14,810 hektar odlingsbar torvmark, 4,990 hektar odlingsbar fastmark, 21,585 hektar skogsmark och 54 hektar ej specificerad mark.

Bolagen hade i allmänhet avgivit en allmän förklaring om *försäljningspriset* och dess fastställande. Ett 40-tal bolag hade förklarat sig villiga att sälja efter ett av en särskild nämnd fastställt pris, därvid i regel länets egna-nämnd angivits. I regel skulle denna prissättning ske på så sätt, att en specificerad värdering gjordes å olika markslag och åbyggnader. Värdering av stånds-kog skulle ske särskilt och efter gällande priser vid värderingstill-fället. Såsom minimipris vid värderingar hade understundom gällande taxeringsvärde angivits. I de fall, ungefär 20, där bolagen icke förklarat sig vil-liga att hänskjuta prissättningen till en särskild nämnd, hade de i regel ut-talat sig för, att taxeringsvärdet skulle tillämpas såsom försäljningspris, men jämväl i dessa fall hade i allmänhet undantag gjorts för skogen, vilken skulle åsättas gällande ortspris. De flesta övriga bolag hade meddelat de pris, som skulle ifrågakomma vid en eventuell försäljning.

Vad anginge frågan om *betalningsvillkoren*, vore bolagen i allmänhet ej böjda för en kreditgivning vid de beramade försäljningarna. Ett flertal bolag hade dock förklarat sig villiga att medelst viss kredit förhjälpa sina arrendatorer att förvärva av dem brukade fastigheter.

Så gott som samtliga bolag, som närmare yttrat sig i frågan, hade förklar-at, att vid en eventuell försäljning en *ovillkorlig företrädesrätt till köp måste tillkomma arrendator*, om dylik finnes å fastigheten. Då ungefär 90 procent av de bebyggda fastigheter, som av bolagen erbjödes till försäljning, inne-hades av självständiga arrendatorer, bleve sålunda den överflyttning av in-rösningsjord till enskilda, varom nu vore fråga, till väsentlig del en *frilös-ning av arrendejordbruk*.

Av 96 bolags uppgifter framginge, att dessa *bolag hade för avsikt att i sin ägo behålla följande arealer inrösningsjord*.

Inrösningsjord	Under eget bruk hektar	Utarrenderat till		Tillhopa hektar
		självständigt bruk hektar	fyllnad av annat bruk hektar	
Bolagens nuvarande innehav	37,205	121,448	10,194	168,847
Avsedd att erbjudas till salu	8,495	48,848	3,802	61,145
Avsedd att bibehållas	28,710 (77 %)	72,600 (60 %)	6,392 (62 %)	107,702 (64 %)

De skäl, som bolagen haft för sin uttalade avsikt att bibehålla inrösningsjord i sin ägo, vore i huvudsak följande. Rätt betydande arealer inägojord åt-gingo till industritomter, arbetarbostäder och kommunikationsanordningar vid de industriella verken. I närheten av sina industrisamhällen dreve bolagen stora jordbruk för tillgodoseende av industriarbetarnas behov av animaliska livsmedel. Vissa bolag hade anlagt avelscentra för husdjursskötselns utveck-ling i orten. Till bostäder och lägenheter för skogstjänstemän och skogsarbe-tare toges en betydande areal inägojord i anspråk. Slutligen behölles jord, som vore förenad med vattenrätt eller erfordrades för anläggandet och un-derhåll av flottleder m. m.

Vad de norrländska bolagen anginge, syntes dessa i stort sett till försäljning erbjudit den inägojord, som icke för dem tjänat något av nyss nämnda spe-

ciella ändamål. Beträffande bolagen i mellersta och södra Sverige ställde saken sig däremot något annorlunda. Dessa bolag fasthölle vid att icke genom försäljning söndersplittra ett större sammanhängande ägoområde. Till följd härav hade de ej velat till försäljning erbjuda sådana torp och fastigheter, som låge insprängda i bolagens marker. Men även fränsett arronderingssynpunkten ansåge bolagen i mellersta och södra Sverige — i olikhet med de norrländska bolagen — sig nödsakade att söka bibehålla sådana mindre jordbruk, som tjänade till bostad för skogsarbetare. De ansåge sig nämligen ej kunna avvara en fast skogsarbetarstam, med hänsyn till att de numera gått in för ett mera intensivt skogsbruk.

Kommissionen sammanfattade resultatet av den gjorda undersökningen i följande uttalande.

Omfattningen och beskaffenheten av bolagens försäljningserbjudande måste enligt kommissionens uppfattning godtagas som bevis för, att hos bolagen finnes en sådan villighet att försälja såväl sina arrendejordbruk som annan för jordbruksändamål lämplig mark, att den för närvarande kan anses fullt motsvara rimliga anspråk från det allmännas sida. Ser man dessutom erbjudandet mot den ansevärd mängd jord bolagen redan tidigare försålt, synes påtagligt, att bolagen i stor utsträckning under senare år gått in för en jordpolitik, som överensstämmer med den av statsmakterna understödda strävan att öka antalet självälgående bönder.

*Statens
låneverk-
samhet för
jordanskaff-
ning.*

Vid 1904 års riksdag beslöts inrättande av *egnahemslånefonden* i syfte att bereda tillfälle för mindre bemedlade personer att erhålla lån för förvärvande på landsbygden av egna hem. Därvid antogs för första gången allmänna bestämmelser för den sålunda beslutade statliga egnahemslånerörelsen. Dessa bestämmelser hava sedermera ändrats. Från och med den 1 januari 1929 gäller kungörelsen den 8 juni 1928 angående allmänna grunder för den statsunderstödda egnahemsverksamheten.

Egnahemslån kunna beviljas för förvärv dels av jordbrukslägenheter och dels av bostadslägenheter. Egnahemslån utlämnas jämväl för utvidgning och förbättring av jordbrukslägenhet till ett mera bärkraftigt jordbruk, så ock för bostadslägenhets omläggning till jordbrukslägenhet (tilläggslån). Låneverksamheten handhaves under överinseende av statens egnahemsstyrelse av låneförmedlare, vilka på ansökan hos Kungl. Maj:t årligen tilldelas statslån ur egnahemslånefonden, att av dem på egen risk och med egen beslutanderätt användas för utlämnande av egnahemslån till enskilda.

Låneförmedlarna utgöras av hushållningssällskapen, kommuner samt vissa aktiebolag och föreningar.

Årsutlåningen från fonden har för vart och ett av kalenderåren 1929—1932 bestämts till 20 miljoner kronor, varav 14.5 miljoner kronor för jordbrukslägenheter och 5.5 miljoner kronor för bostadslägenheter. Beträffande fördelningen emellan de båda ändamålen har vid bestämmandet av utlåningsbeloppet för 1932 medgivits, att därest förhållandena skulle giva anledning därtill, större andel av årsutlåningsbeloppet än den nyss angivna finge tagas i anspråk för bostadsändamål, i den mån så kunde ske utan förfång för lånerörelsen för jordbruksändamål. Såsom kapitalökning till egnahemslånefonden

för budgetåret 1931/1932 har riksdagen anvisat 8 miljoner kronor. I statsverkspropositionen till innevarande års riksdag föreslås för år 1933 enahanda bestämmelser rörande utlåningen från fonden som de nyss omtalade för 1932 gällande. Såsom kapitalökning för fonden för budgetåret 1932/1933 föreslås ett anslag av 5 miljoner kronor.

Under åren 1905—1930 har beviljats 59,815 egnahemslån, därav för jordbrukslägenheter 37,407. Sammanlagda beloppet av de beviljade egnahemslånen under nämnda tid har varit 238,620,251 kronor. Av det för 1930 till låneförmedlarnas förfogande stående beloppet har ett belopp av 3,375,900 kronor oanvänt återfallit till fonden.

Vid 1907 års riksdag inrättades jordförmedlingsfonden. De närmare bestämmelser, som för närvarande reglera utlåningen ur denna fond, återfinnas i nyssberörda kungörelse den 8 juni 1928. Jämlikt denna må statslån från jordförmedlingsfonden utlämnas *dels* såsom jordanskaffningslån åt hushållningssällskap för användande, under vissa villkor, till inköp av viss fastighet, lämplig att helt eller delvis användas för bildande av egna hem huvudsakligen för jordbruksändamål, samt för bestridande av de för fastighetens exploatering i dylikt syfte förenade kostnader, *dels ock* såsom förlagslån åt i samma kungörelse omförmälda låneförmedlande aktiebolag och föreningar för användande såsom rörelsekapital vid inköp och exploatering av fastighet av nyss nämnd art.

För närvarande utestå lån ur jordförmedlingslånefonden till ett sammanlagt belopp av omkring 723,000 kronor.

Med anledning av inom riksdagen väckta motioner rörande ändring i gällande bestämmelser angående statens egnahemslån m. m., vilka motioner avsågo att med hänsyn till den inträdda allmänna depressionen bereda vissa kategorier egnahemslåntagare någon lättnad i dem enligt gällande bestämmelser åliggande skyldigheter beträffande lånens amortering och förräntning, anhöll 1931 års riksdag i skrivelse nr 280, att Kungl. Maj:t ville låta skyndsamt verkställa utredning i vad mån en statlig hjälpaktion i av motionerna angivet syfte kunde anses erforderlig och lämpligaste sättet för densammas genomförande samt för 1932 års riksdag framlägga det förslag, vartill utredningen kunde giva anledning. Vidare anhöll riksdagen i anledning av väckta motioner i skrivelse nr 318 om utredning om och i vad mån innehavare av lägenheter upplåtna å kronans marker i de sex nordligaste länen borde beredas lättnad i dem åliggande skyldigheter att erlægga avgifter för bidrag av statsmedel samt om framläggande för riksdagen av det förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

I anledning av riksdagens skrivelser beslöt Kungl. Maj:t den 12 juni 1931 uppdraga åt statens egnahemsstyrelse jämte utredningsmän, vilka chefen för jordbruksdepartementet skulle äga tillkalla, att i enlighet med vissa närmare riktlinjer verkställa dels den av riksdagen i skrivelse nr 280 begärda utredningen rörande en statlig hjälpaktion åt vissa egnahemslåntagare, dels ock den av riksdagen i skrivelse nr 318 begärda utredningen, i vad avsåge innehavare av kolonat å kronoparker i Norrland och Dalarna.

1931 års
egnahems-
utredning
om egnahems-
verksamhetens
resultat.

Särskilda utredningsmän hava sedermera tillkallats. Arbetet har bedrivits under namn av »1931 års egnahemsutredning». Den 27 november 1931 avgav utredningen betänkande med förslag rörande statlig hjälpaktion åt vissa egnahemslåntagare (Statens offentliga utredningar 1931:37).

Beträffande egnahemslåntagarnas ekonomiska svårigheter, dessas omfattning, art och orsaker anföra utredningsmännen:

Vad under utredningens lopp framkommit såväl i till utredningsmännen inkomna yttranden som genom vad utredningsmännen själva iakttagit har bi-bringat utredningsmännen den bestämda uppfattningen, att den statliga egnahemslånerörelsen i stort sett måste anses hava givit tillfredsställande resultat. Utredningsmännen anse sig sålunda böra understryka den av statens egnahemstyrelse uttalade uppfattningen, att egnahemslånerörelsen vilar på en sund grundval. Det torde vara överflödigt att i detta sammanhang närmare orda om den stora betydelse, som en rätt inriktad egnahemslånerörelse äger. En var, som ägnar spørgsmålet någon eftertanke, torde inse det stora värdet ur såväl social som nationalekonomisk synpunkt av landets fortgående kolonisation. Med egnahemslånerörelsens hjälp hava nya områden lagts under plogen och nya hem skapats för innevånarna. De nya arbetstillfällen, som därigenom även uppstått, torde särskilt i nuvarande tid med dess omfattande arbetslöshet och därav följande sociala olägenheter, äga en betydelse, som icke bör underskattas. Utredningsmännen anse sålunda att egnahemslånerörelsen är förtjänt av allt stöd och att dess syftemål bör, så långt ske kan, med statens hjälp främjas.

Emellertid torde genom de verkställda undersökningarna få anses ådagalagt, att även om egnahemslånerörelsen i det stora hela vilar på en stark grundval, här och var yppat sig vissa svårigheter för låntagarna att fullgöra sina åtagna förpliktelser. Dessa svårigheter äro likväl icke artskilda från de bekymmer, varmed alla jordbrukare i våra dagar kämpa. Svårigheterna kunna sålunda icke sägas botten i egnahemslånerörelsens natur eller vara för egnahemslåntagarna speciella, utan deras orsaker torde få sökas i andra omständigheter. Klart torde vara, att den främsta anledningen till det bekymmersamma läget hos vissa grupper av egnahemslåntagare ligger i den rådande depressionen såväl inom jordbruket som inom andra grenar av näringslivet. Dess verkan kan, åtminstone för egnahemslåntagare med jordbrukslån, sägas hava varit tvåfaldig. Den har nämligen verkat dels direkt genom försämrade priser på jordbrukets alster och genom ökade svårigheter att anskaffa förtjänstarbete utom hemmet, dels indirekt därigenom att industribefolkningens köpkraft till följd av arbetslöshet minskats. Emellertid torde vissa egnahemslåntagares ekonomiska bekymmer kunna hänföras även till andra orsaker än den ekonomiska depressionen. Sålunda torde i en del fall sjukdomar inom familjen, olyckor med djur och andra liknande, mera tillfälliga omständigheter hava förorsakat svårigheter. Vidare torde i vissa fall jorden hava inköpts till för höga priser, vilket medfört, att dessa egnahem redan från början blivit mindre bärkraftiga. Under den s. k. kristiden hava vidare kostnaderna för byggnader och inventarier stigit till allt för stora belopp. En annan omständighet, som i detta sammanhang icke får förbises, är att personer, som i och för sig måste anses som både dugande och skötsamma, kunna sakna nödig ekonomisk erfarenhet och förmåga att självständigt sköta sina affärer, de kunna med andra ord icke planera för sig och råka därigenom trots all arbetsamhet i svåra bekymmer. Vidare kan det inträffa, att personer som måhända lång tid arbetat inom jordbruket och därvid visat prov på duglighet, likväl icke äro i stånd att såsom egna företagare sköta ett jordbruk. Slutligen kan påpekas, att det bland egnahemslåntagarna såväl som bland andra grup-

per av medborgare naturligen förefinnes en och annan, som är mindre duglig och skötsam och som sålunda icke kan reda sig. Man torde emellertid kunna säga att låneförmedlarna nedlägga stor omsorg vid utväljandet av låntagare; att helt undvika icke önskvärda låntagare låter sig däremot näppeligen göra.

Sammanfattningsvis få utredningsmännen uttala, att egnahemslånerörelsen på grund av angivna förhållanden för närvarande kämpar med svårigheter. I detta sammanhang torde även böra uppmärksammas, att annuiteterna för år 1931 ännu icke förfallit till betalning och att man allmänt är av den uppfattningen, att större svårigheter förestå på grund av den senaste tidens prisfall å animaliska produkter samt minskade arbetstillfällen. Det torde ligga i öppen dag, att hänsynen till det allmännas intresse bjuder, att all den hjälp, som från statens sida rimligen kan lämnas till egnahemslåntagarna, också bör lämnas. Och detta icke enbart av sociala skäl utan även på den grund att staten, som investerat stora kapital i rörelsen, i eget intresse bör se till, att de egna hemmen bli så bärkraftiga som möjligt och att sålunda risken för de utlånta medlen nedbringas till den minsta möjliga. Den hjälp, som skall lämnas, bör emellertid icke vara sådan, att den förminskar låneförmedlares och låntagares intresse att reda sig själva; det bör vara en verklig hjälp till självhjälp och icke en sådan hjälp, som verkar avtrubbande på låntagarnas känsla av eget ansvar. Utredningsmännen vilja sålunda i princip uttala sig för vidtagande av en hjälpaktion åt egnahemslåntagarna; till formerna för hjälpaktionen få utredningsmännen i det följande komma.

Betänkandet utmynnar i hemställan om vidtagande av vissa åtgärder. Egnahemsutredningen hemställer bland annat, att Kungl. Maj:t måtte i proposition till 1932 års riksdag föreslå riksdagen att besluta, att räntan å efter år 1919 utlämnade egnahemslån måtte nedsättas att från ingången av år 1932 utgå å jordbrukslån under hela lånetiden efter 3.6 % samt å bostadslån under amorteringstiden efter 4.5 %, ävensom att för genomförande av de föreslagna räntesänkningarna nödiga medel ställas till förfogande (jfr prop. nr 149 till 1932 års riksdag).

Vid betänkandet finnes fogat särskilt yttrande av ledamoten i statens egnahemstyrelse Adler, vilken anfört bland annat:

Utredningens förslag om nedsättande av räntan för lån ur egnahemslånefonden till 3.6 % kan jag icke tillstyrka. Enligt min mening skulle en dylik åtgärd icke i och för sig komma att vara till nytta för dem, som i framtiden med hjälp av dylika lån ämna förskaffa sig egna hem. En dylik låg ränta kommer, såsom erfarenheten givit vid handen, att diskonteras av jordsäljaren i ett högre jordpris. Räntesatsen i fråga skulle därigenom verka förhindrande på den anpassning av jordvärdet efter jordbrukets avkastning, som givetvis i längden måste i jordbrukets intresse ske. En annan sak vore, om samhället ville gå in för att skaffa sig rätt till expropriation av jord för egnahemsändamål, särskilt i syfte att göra de många allt för små brukningsdelarna större och bärkraftigare, förenad med möjligheter att så reglera jordpriset, att opåkallade stegringar på grund av statens villkor för egnahemslånen kunde förhindras. Jag har i utredningen framställt yrkande om förslag till Kungl. Maj:t i dylik riktning men icke vunnit anslutning därtill.

Vid många tillfällen har inom riksdagen framförts det kravet, att statsmak-

Utskottet.

var fallet vid 1930 års riksdag, då kravet vann riksdagens beaktande i den mån den ovan återgivna riksdagsskrivelsen nr 276 utvisar. I skrivelsen anhöll riksdagen bland annat, att Kungl. Maj:t ville verkställa fortsatt utredning rörande de ekonomiska förutsättningarna för bärighet av mindre jordbruk och rörande ökade möjligheter för lantarbetare, skogsarbetare, hemmansägare-, arrendators- och småbrukarsöner samt andra mindre bemedlade härför lämpliga personer att erhålla egna jordbruk samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Riksdagen anhöll därjämte i skrivelsen, att Kungl. Maj:t ville i anslutning till den nämnda utredningen verkställa utredning rörande de ytterligare åtgärder, som kunde anses ägnade att främja utökandet av ofullständiga jordbruk, samt för riksdagen framlägga jämväl de förslag, vartill denna utredning kunde föranleda. En kommitté, sociala jordutredningen, har tillsatts för undersökning av dessa och andra spörsmål, vilkas utredande riksdagen samtidigt begärde. Den av motionären väckta frågan om ett skäligt utnyttjande av obegagnade odlingslägenheter å större enskilda domäner faller sålunda i viss mån inom ramen av en i enlighet med riksdagens begäran igångsatt utredning. Det torde icke förefinnas tillräckliga skäl för att riksdagen nu skulle, såsom motionären föreslår, intaga en annan ståndpunkt än år 1930 till frågan om lämpligheten av en expropriationslagstiftning för främjandet av nyodlingar. Vad särskilt beträffar de ekonomiska förutsättningarna för jordbrukets bärighet hava förhållandena icke ändrat sig på ett sätt, som kunde föranleda därtill.

Utskottet får fördenskull hemställa,

att förevarande motion icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 8 mars 1932.

På andra lagutskottets vägnar:

K. G. WESTMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Westman, Linder, von Geijer, Frändén*, Lindhagen, Tamm, Norman* och *Gottfrid Karlsson*;

från andra kammaren: herrar *Magnusson* i Skövde, *Johanson* i Hallagården, *Pettersson* i Hällbacken, *Sandström* i Nyland*, *Hansson* i Trollhättan, *Ljung, Molander* och *Osberg**.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Linder, Lindhagen, Norman, Pettersson* i Hällbacken, *Hansson* i Trollhättan och *Molander*, vilka hemställt, att riksdagen i anledning av förvarande motion ville till Kungl. Maj:t avlåta skrivelse i det syfte, som angives i punkt 2) av motionärens hemställan.

Till stöd för denna hemställan har herr *Lindhagen* åberopat motionens motivering och därutöver anfört följande.

»I dessa tider av ekonomisk nedgång gäller det att uppmobilisera vårt lands produktiva krafter till värn mot kristiden. Det är ej nog med att inskränka sig till ett ytterligare uttömmande av näringslivets resurser genom pålagor. En *produktiv utväg*, som ej bör försummas, är att bereda folket möjligheter att kunna *odla jorden* samt därigenom bereda sysselsättning åt arbetslösa och bidrag till livsmedelsanskaffningen. I de små jordbrukarehemmen går ungdomen liksom annorstädes sysslolös. Där kan således givas åtminstone denna ungdom liksom även arbetslösa föräldrar tillfälle att odla jorden. Önskningsar därom uttalas ock allmänt och särskilt i Norrland bland dessa nödlidande. Det gäller då att bereda dem tillfälle därtill och på samma gång tillförsäkra dem rätt till den jord, som av dem uppodlas. Härigenom skulle tillika just i den nuvarande situationen lämnas ett uppslag till komplettering av ofullständiga jordbruk, vilket ju på sistone ansetts vara en viktig uppgift även för svenska statsmakten.

De av utskottet åberopade ekonomiska förutsättningarna för jordbrukets bärighet har föga att skaffa med det ovannämnda nödläget. Det bär sig i varje fall bättre att låta en arbetslös jordbrukarebefolkning syssla med odling av jorden än att låta den gå sysslolös och helt underhållas genom skattemedel. Arbetslöshetsunderstöd beviljas i stor utsträckning för att i visst produktivt syfte skapa nya vägar särskilt i Norrland, varav detta landskap är i så stort behov. Skulle då ej med hänsyn till den rikare tillgången på odlingsmark i Norrland den nuvarande ekonomiska situationen kunna produktivt utnyttjas till ett betydelsefullt inslag i det av statsmakterna ostridigt fastslagna viktiga ändamålet att komplettera ofullständiga jordbruk.

Om det gamla programmet för en på lag byggd organisation för skapande av nya jordbruk kommit till stånd för att vara till hands vid erforderliga tillfällen, så skulle en sådan författning nu kunnat omedelbart tjäna ovannämnda ändamål, som för dagen är det mest aktuella. Utskottet har ej ens uttalat något intresse för denna aktualitet. Nödläget uppfordrar emellertid till påminnelser om bemödanden för vad som bör ske just nu. Tillskapandet skyndsammast möjligt av en sålunda försummad organisation bör givetvis uppbyggas så, att den även kan tjäna uppgiften att skapa nya jordbruk. Dess viktigaste uppgift blir emellertid just nu att bereda tillfälle för arbetslösa att genom odlingsarbete komplettera små ofullständiga jordbruk.

•

För att kunna förhindra en sådan sak, påkallad av tidsförhållandena, har utskottet nödgats falla tillbaka på följande tre förhinder, varigenom till skydd för 'äganderättens helgd' skulle fortfarande undvikas de enda effektiva åtgärderna.

Först gäller det således att visa att jord finns 'tillräckligt till salu'. I det syftet spökar i utskottets betänkande som alltid i förevarande angelägenhet på uppfordran av en undersökningskommission för några år sedan avlämnade anbud från 101 bolag att frivilligt försälja vissa jordbruksfastigheter. I anbudet ingår odlingsmark med: 14 810 hektar odlingsbar torvmark och 4 990 hektar odlingsbar fastmark. Det finnes ingen uppgift på läget eller beskaffenheten av marken. Den må ligga var som helst, klart är att man ej kan flytta dessa bitar och placera dem invid ofullständiga jordbruk, som innehavarna vilja utvidga medelst odlingar under arbetslösa tider. Icke heller har man hört talas om att denna mark på något sätt blivit tagen i anspråk för det nämnda ändamålet. Givetvis ingår däri icke den myckenhet jord i övrigt, som kan utnyttjas för ovannämnda ändamål på grund av lämpligt läge och god beskaffenhet.

Det vitsordas allmänt att intresset för odlingar är omfattande åtminstone i Norrland. Själv har jag både vid besök förliden höst och genom brev fått påminnelser om önskingar både från arbetslösa och andra i förenämnda syfte. Vid remissdebatten i andra kammaren 1932 yttrade herr Hage från Luleå följande:

'Utöver detta skulle vi ha särskild anledning kräva, att vi finge, så långt möjligt, ökade anslag för utökning av den odlade jorden. Det förhåller sig säkerligen på det sättet, att behov härav föreligger, och *det är en uppfattning man möter över allt däruppe* (kurs. av C. L.), när möjligheten för halvbönder och småbönder att skaffa sig sysselsättning inom industrien och skogen tryter. Från dessa samhällslager gör man då gällande, att det skulle vara ganska rimligt, om man kunde få ägna sin arbetskraft och den tid, som man får över, åt att uppodla den egna torvan och utöka den; och man håller före, att om så kunde ske, skulle man kanske på det hållet från dessa halvbönders eller småbrukares sida ha större möjlighet att på ett bättre sätt möta en kommande kris, därför att man då åtminstone skaffat sig försörjning in natura, och man hade tak över huvudet, och så finge man försöka att därjämte skaffa sig någon liten extra inkomst; och denna kunde givetvis vara något mindre, om man ordnat på det sättet, att den uppodlade jorden blivit något utökad för dessa småbönder.'

Äganderättspartierna pläga bekvämligen förneka den s. k. *jordhungern*. Det är också sant, att någon omfattande 'jordhunger' ej är inregistrerad i länsstyrelsernas, jordbruksdepartementets eller andra lagutskottets diariier och allra minst i våra samveten. Ingen sådan inregistrering kommer heller framdeles att äga rum. Man må vänta därpå hur länge som helst. Ingen hunger efter den jord, som han ej kan få, eller efter den jord, som kan fås endast för penningar, vilka ej finnas, eller efter den jord, vars iordningställande för jordbruk och utnyttjande därtill i främmande omgivningar ej kan ske i brist på möjlighet att kunna leva. Men behovet av jordbruk, på vilka man kan

uppehålla livet, är i stort sett lika omfattande, som de talrika befolkningslager, som behöva tillgodoses därmed.

Detta behov av jordbruk anmäler sig icke. Det tiger och lider i det tysta. Det måste uppsökas, vägledas och skänkas förhoppningar.

För det andra betonas av utskottet den av 1930 års riksdag begärda utredningen om de ekonomiska förutsättningarna för bärighet av mindre jordbruk. Detta saknar, föreställer jag mig, den sociala jordutredningen möjligheter att 'undersöka'. Uppdraget tillkom för att mobilisera även tvivlet på jordbrukets bärighet såsom ett skäl för att kunna bevisa tvångsavlösnings obehövlighet. Jorden bär i alla fall även nu sina skördar och därpå leva vi. Utredningen är för övrigt alldeles obefogad, om det gäller att bevisa, såsom dock synes vara meningen, att arbetslösa jordbrukarfamiljer få mera livsuppehälle och landet mer produktivt gagn av att beskattningsvis uttages arbetslöshetsunderstöd åt dem i stället för dem beredas möjligheter att kunna själva förbättra sitt ofullständiga jordbruk och därmed få både sysselsättning och bidrag till uppehållet. Ja, i många fall skulle säkerligen även i dessa tider kunna med eget arbete och egen handafärdighet utan betungande avbränningar till leverantörer skapas nya jordbruk på arbetsfria stunder.

Slutligen för det tredje återoppar utskottet, att riksdagen skrivit i saken 1930 med avståndstagande från expropriationsvägen. För övrigt hade de ekonomiska förutsättningarna icke ändrat sig, sedan skrivelsen avläts. Därmed förglömmas den viktiga nyheten att kristiden pålägger landet att uppmobilisera sina möjligheter och därvid bland annat odlingen av jorden.

Det sades i utskottet som mångenstädes eljest att tvångsavlösning såsom ett hjälpmedel för att bereda folket tillträde till jorden i mån av behov endast är avsett för allmänna ändamål. Så är dock icke förhållandet. På grund av jordägares ovillighet har stiftats en lag om lösningsrätt till tomtmark för uppförande av samlingslokaler, och nu hör man icke vidare talas om jordägares ovillighet.

Ett ännu mer prejudicerande exempel är ensittarlagen. Den instiftades på grund av jordägares ovillighet att låta husägare på annans mark för att trygga sitt hem och sin självständighet tillösa sig erforderlig tomtmark till huset. Nu hör man icke vidare talas om jordägares ovillighet. Tvist uppstår blott någon gång om husägarens befogenhet att begagna sig av lagen ifrågasättes och tvist ibland även kan uppstå om ersättningsens belopp. Denna lag har sitt upphov i en riksdagsmotion av Magnusson i Tumhult, således ett konservativt initiativ. Inför denna nyhet ställde sig även då lagutskottet avböjande med undantag av en ledamot. Andra kammaren biträdde denna reservation med stor majoritet. På detta underlag gick lagen sedan fram till sitt förverkligande. Obebyggd tomtmark kan ock i vissa fall invid städer exproprieras.

Varför skall då icke även jordbrukshem i anspråkslös omfattning kunna få fullkomnas eller nydanas genom lösningsrätt till oodlad jord, som ligger till ingen nytta?

•

Jag har sålunda instämt i förevarande reservationsvis framställda yrkande. Närmare översatt och utvecklat innebär det hemställan: att riksdagen med anledning av motionen ville hos Kungl. Maj:t begära framläggande för nästa riksdag av en författning i syfte att — ytterst med stöd av tvångsavlösning — skäligen bereda smärre jordbrukare, flottnings- och skogsarbetare, arbetslösa och vederlikar tillfälle att å större enskilda domäner uppodla och bruka obegagnade odlingslägenheter såsom bidrag till folkförsörjningen.»